[1]

Йон уперше наглянув Гашіцу на джоку[2]. З ухами й серцем, повними ритмічних згуків молдуваняски, зігрітий танцями, від котрих ноги так розходилися, що й хвилини не могли встояти спокійно, а кожним мускулом відповідали тактові танцю, з обличчям, що сяло від радості й поту, Йон відділився від купки парубків, підскочив до танцюючого кола, розірвав його, вхопив за руки двох дівчат... і несподівано стрівся з очима, що з-під тонких дівочих брів опекли його жаром молодості й півдня.

"Що за мара,— подумав Йон, перебираючи ногами та скоса поглядаючи на дівчину,— я її перше не бачив, здається..."

Та ніколи було міркувати: музика гула, танець захоплював усю увагу.

Музики, троє чорних засмалених циган, сиділи рядком на ослончику недалеко кола. Скрипник — сухий миршавий парубчак в споловілих галанцях та молдуванській сорочці нахилив аж до дека скрипки голову, вкриту замість шапки копицею чорного волосся, і з виразом цікавості та здивування немов прислухався до тих згуків, що викликав смичком зі свого струмента. Його сусід-кларнетист, шпакуватий вже циган, граючи, куняв; заплющивши очі, він хитавсь взад і вперед своїм важким ситим тулубом, одягненим у чорну ватовану піджачину. Часто, в хвилину найсолодшої дрімоти музики, кларнет виривався з рота і замовкав, але, зловлений на гарячому вчинку, починав верещати як наві— жений. Третій музика — сурмач — працював найщиріше. Чи то від спеки, чи з великой напруги — він був увесь мокрий. Мокра, як хлюща, сорочка облипла його могутнє тіло, з чорного широкого виду стікали струмочки поту, а він усе грав та грав, надимаючи щоки завбільшки в повню та вирячивши очі так, що, здавалось, вони ось-ось вискочать з лоба. "Туру-туру... та... туру-туру... та!.." — гриміла сурма, як за часів єрихонської облоги, і лиш інколи, в хвилину від— дишки, вихоплювалось з-під гніту її тонке телікання скрипки або різкий, верескливий голос кларнета...

"Туру-туру… та!.. Туру-туру… та!.."

З хмари куряви, що здіймається з-під важких, окованих мусянжевими підківками чобіт, виринає інколи рядок молодих облич, парубочих й дівочих, впрілих, червоних, але поважних. Держачись за руки й помахуючи ними догори та вниз мірно, плавко і безперестанку, перебираючи ногами й тупцюючи ними щиро, мов добрі коні на гармані, молодь, здається, не танцює, а робить якесь поважне діло, поволі й сумлінно виконує загадану роботу.

"Туру-туру… та!.. Туру-туру… та!.." — пронизує куряву домінуючий голос сурми, котиться по майдану, б’ється о му-ровані стіни церковці, а далі лине в простору до далеких, сяючих блакиттю гір, до синіх лісів, що суцільною лавою підпирають крайнебо.

А коло танцює. Тупають під такт молдуваняски ноги, здіймаються і опускаються злучені руки, мають білі хусточки в руках дівочих… Загріті танцем обличчя блищать від краплистого поту, палкі погляди частіше вириваються з-під опущених додолу повік, стріваються між собою; руки несвідомо міцніше стискають руки, груди важче дихають… А курява, розбуркана десятками тупцюючих ніг, вирвавшись з-під мідяних підківок, захоплена танцем, здіймається догори, крутиться, клубочиться, справляє свій джок… Ось вона цілком закрила танцюючих, а ось знов, як із хмари, виткнувся рядок хлопців та дівчат і оживив образ ясними барвами строїв, молодими розпаленими обличчями…

Душно… Сонце, поволі спускаючись на захід, більшає, немов росте, яснішає, розпалюється. Повітря — сам світ, сам жар. Наче золотою сіткою оповито майдан, коло, музик, різнобарвну і різновікову юрму глядачів, що зібралася круг кола.

Гамір стоїть над майданом. Чутно, як хтось витягає воду з колодязя: довгий немазаний журавель немилосердно скрипить. Кількасотуста юрма шумить, як злива улітку. Дитячі вигуки, регіт молоді, тупання

здорових ніг у танці, тонке телікання скрипки, верескливий галас кларнета зливаються в якусь чудну, але гармонійну мішму, над котрою усе ж таки домінує сурмачеве "туру-туру… та…", що здіймається над майданом, б’ється о стіни церковці, а далі лине в простору, засипану гарячим сонячним промінням.

Враз музика увірвалась. Коло зробило ще по інерції рух, але ту ж мить розірвалось; дівчата пірхнули в юрму, лишивши хлопців. Гашіца теж метнулась, але її затримала сильна рука. Вона здивовано озирнулась на Йона, що, сяючи від поту й задоволення, грав до неї очима та міцно тримав за руки.

— Пусти! — сіпнула дівчина рукою й зашарілась.

— А що даси? — жартував Йон, ще дужче стискаючи їй руку.

— Чого займаєш, коли я тебе не знаю? — шарпнулась Гашіца, почервонівши з напруги.

— Я — Йон, син мош Костаки… А ти чия?..

Але в ту ж мить дівчина, скориставши з Йонової неуваги, висмикнула свою руку і стрибнула від нього так прудко, що її накрохмалена спідниця аж залопотіла, мов корогва на вітрі.

— Угадуй чия!..— крикнула вона на бігу і, обернувшись до Йона, опекла його палким поглядом чорних очей…

Парубок з досади пошкрябав за ухом, аж шапка йому злізла на ніс, і посунув до товариства, що стояло збоку гурточком.

Товариство стріло його парубоцькими жартами: один обняв за шию та притяг до себе з такою силою, аж Йон заточився; другий так стис Йонові руку, що сльози виступили йому з очей, але парубок не образився.

З веселою усмішкою на широкому безвусому виду, подзьобаному зрідка віспою, Йон поглядав то на купку дівчат, де стояла Гашіца, то на свої крамні шлейки, що, перекинувшись навхрест поверх сорочки на його могутніх грудях, підтримували темно-зеленого сукна широкі шаровари з червоними викотами при чоботях. Ті шлейки, нові, блакитні, зі срібними клямрами, притягували до себе заздрісні погляди парубоцтва та приязні — дівоцтва, що приємно лоскотало пиху власникові тої чудовой новомодної речі. Отож, заклавши по два пальці за блакитні шлейки і задерши чванькувато догори голову, Йон звернувся до одного з парубків:

— Не знаєш, фраце[3], чия ота фата[4]? — і показав на Гашіцу.

— Котра? Ота коза дика у білій спідниці?

— Вона, вона…

— Таж то Гашіца, дочка Штефанаки Мици, що вітряк має… Хіба не знаєш?

"Тю, як це він не примітив такої гарної дівчини? Певно, вона не часто ходить на сей джок, тим що сидить аж край села…" — міркував собі Йон, коли се враз згуки жвавої булгаряски сполохали його міркування.

Кілька парубків скочило до танцю, потягши за собою дівчат. Йон підглянув, де стала Гашіца, і, розірвавши в тому місці коло, вхопив її ззаду за пояс. З дивною для натруджених ніг легкістю почав він тупати та перебирати ногами, з усмішкою поглядаючи на свою сусідку. Гашіца чула той погляд і, опустивши очі додолу, червоніла.

Танець скінчився. Піт струмочками стікав по обличчю Йона. Гашіца, червона й задихана, розгорнула білу хустинку, вишивану навкруги заполоччю, щоб утерти впрілий вид, але по дорозі до обличчя хустина стрибнула, майнула вишиваним кінцем і… опинилась в руках у Йона.

— Валєв![5] — скрикнула з несподіванки дівчина і ухопила миттю вільний кінец хустини.

Йон тяг хустину до себе, Гашіца — до себе. Сцена та відбувалася мовчки, з однаковим завзяттям з обох боків, і тільки по обличчю дівчининому пробігала інколи смужка не то досади, не то таємного задоволення від парубкового залицяння.

Переміг сильніший. Видерши хустину, Йон пустивсь на-втьоки, утираючи нею на бігу впріле обличчя. Гашіца — за ним.

— Віддай! — змагалась вона сердитим голосом, хоч очі так і грали до парубка.

Але той зручним рухом склав хустину косинкою, закинув собі на шию і зв’язав під бородою вузликом.

— Віддай!

— А що даси? — дратував Йон Гашіцу, захищаючись від неї про всякий випадок простягненою рукою.

— Віддай, кажу!..

— А губенята даси?

— І-гій, навіжений! — скривилась Гашіца наперекір сяючим очам. — Не мала роботи цілувати!.. Краще носи хустину…

— Отак би давно!.. З розумом фата! — тріумфував Йон і приступивсь ближче до дівчини.

Зрадлива дівчина, очевидячки, тільки й чатувала, аби стягти хустину з шиї. Та Йон мавсь на обережності. Схопивши одною рукою простягнену до хустини руку, він другою обняв Гашіцу за стан і міцно пригорнув до себе.

— Сиди тихо! — сикнула та на нього, слабо випручуючись із обіймів.

Саме в той час вдарили музики. Щасливий Йон скочив до танцю і потяг за собою Гашіцу.

Вже до кінця танців Йон не відступавсь від Гашіци: він формально залицявся, а дика спочатку дівчина дедалі рахманнішала, лоскочучи парубкове серце палкими поглядами.

Сонце сідало. Глядачі поволі потягли додому, молодь теж розсипалась. Майдан пустів, тихшав. Музики останніми згуками попрощалися з гаснувшим днем; тільки курява якийсь час крутилась ще у червоному промітті, а далі й вона почала тихо опускатись на чорну тінь від церковці, що перетягла майдан аж до протилежних хат…

Минуло кілька день. Йон тільки й марив про Гашіцу. Де б він не був, що б не робив — усе йому ввижалися палкі чорні, з поволокою, очі дівчинині, її рівні брови, пишний стан… Він тільки поцмокував з задоволення. Гарна фата, нічого сказати… Можна б і посвататы… А яка рахманна, як вона йому у вічі дивилася, коли він смалив до неї халявки. І з дивною яскравістю уявився парубкові пам’ятний джок, обізвалась в ухах мелодія молдуваняски, згадалась сцена з хустинкою… Уява була така жива, така яскрава, що Ион мимохіть схопився рукою за хустинку, яка й досі обіймала його шию, немов боявсь, що рука пустовливої дівчини ось-ось протягнеться знебачки до його шиї та стягне так легко здобутий трофей.

Раз він переняв її біля церкви, перед службою божою. Дівчина йшла у святній одежі, вся накрохмалена, запишавшись. Біла, з червоними

цятками курточка її, трохи заяложена на стані з правого боку, де лишили слід свій запрацьовані руки танцюристих кавалерів,— краще сказати, заяложене місце на куртці — викликали у Йона рій солодких спогадів, розпалили його серце. Але при людях, перед церквою, якось ніяково було виявлятись зі своїм почуттям, тож Йон лише звичайно привітався, а решту домовив очима.

Вдруге… це було так.

Вечірньою добою, коли сонце сідало за далеким чорним лісом, він повертав з роботи на винограднику в юрмі пару-боцтва. З веселою розмовою тихо посувалась юрма з гори в долину, коли з юрми враз розлягся характерний не то крик, не то іржання:

— І-го-го-о!..

— І-гі-гі-і! — почулося знизу в відповідь тонке вереск-ливе гукання, і незабаром парубки побачили в долині гурток дівчат, що з величезними сапами на плечах хутко посувався курною дорогою.

— І-го-го-о-го-гі-і!..— дико, не своїм голосом, мов орда, заревли всі парубки, пускаючись із гори бігцем навперейми дівчатам.

— І-гі-гі-гу-у-у!..— пекельним хором відповіли дівчата, тікаючи від парубків.

Галас знявся несказанний. Околишні гори підхопили той галас і понесли його далеко, кидаючи з гори на гору та полохаючи сонну тишу рожевого вечора…

Йон не стямився, як із розгону наскочив на Гашіцу, обняв її за шию і міцно притис до себе. Груди його важко дихали від прудкого гону, дотик молодого теплого тіла дівочого сп’янив його, затуманив йому голову. Серед дикого вереску та писку йшов він, щасливий, обіймаючи Гашіцу, та

щось промовляв до неї, чого ані сам, ані дівчина гаразд не розібрали. Крикнява тим часом стихала… Вже під селом Гашіца вирвалась із обіймів Йонових і шуснула в крайню хату, що стояла на белебені поза вітряками… "Так от де вона сидить",— подумав Йон, роздивляючись стару, звичайно збудовану молдуванську касу під очеретяною стріхою, з широким піддашшям, загратованими вікнами та поцяцькованими синькою стінами. Біля хати був льох, а навкруг просторого двору стояли кошниці на кукурудзу та повітки. На вулиці, під самими воротьми, знявся над колодязем новий журавель, немов сторожив вхід до оселі. За воротьми гризлись дві здорові собаки, але, помітивши Йона, одностайно кинулись на нього, припадаючи до ніг, аж поки він не зник за рогом вулиці…

Ще на воротях почув Йон сурмовий голос батьків, що вилітав крізь відчинені двері. "Нунте ші Буковіна!"[6] — гриміла улюблена лайка мош Костаки і викликала усмішку на синові уста.

"Це вже батько розходився",— подумав Йон про галасуватого, та несердитого батька.

Дух свіжої мамалиги приємно полоскотав йому нюх, коли він переступив поріг хати: мати Йонова, стара сухорлява Аніка, саме вийняла з низької печі — коптьора — казанок і викинула з нього жовтий, запашний і паруючий буханець мамалиги на триногий мас[7].

Мош Костаки, високий огрядний молдуван, із червоним, мов перчиця, обличчям і ще червонішою шиєю, що так виразно відбивалась від його білої одежі — довгої, за коліна, сорочки, підперезаної червоним поясом, та білих штанів,— сидів на лаві і енергічно вимахував руками та мотав головою, вкритою копицею рудого, з сивиною, волосся. Неголена борода, наїжившись, мов їжак голками, сивою щетиною, здавалось, поділяла обурення свого хазяїна і ладна була разом з ним стати до бою з ворогами.

— Нунте ші Буковіна! — гукав Костаки,— Він думає, що як має вітряк, а я ні, то можна мене зневажать перед миром!.. Га! драку[8]! Мош Костаки не останній з молдуван… Що?

— Хто? Хто такий? — спитався Йон.

— Хто? А отой Мица Штефанаки, що сидить край села за вітряками…

Йон з цікавістю вислухав історію сварки, що зчинилась у корчмі за квартою вина межи його батьком а батьком Гашіциним.

— Але я не подарую!.. Що?.. Чи там багатий, чи не багатий, а домну дзев[9] для всіх молдуван один… На суд його! Судом дійму чортового мірошника! Що? Нунте ші Буковіна!..— І роздратований мош Костаки поспішно висмикнув затканий ззаду за поясом кисет з тютюном.

— Е-е! — скептично протягла Аніка.— Що ти йому зробиш? Ла богат мєржі ші драку ну колак, да ла сарак ніш бой ну траг.[10]

Кінець тої сентенції почувся вже з сіней, куди з поміччю хазяйчиною перебрався й мас з паруючою мамалигою.

— А йдіть вечеряти! — покликала Аніка.

Мош Костаки заткнув кисет на місце і заходивсь коло вечері. Відриваючи по шматку мамалигу та бгаючи її в руках на галки, він мачав ті галки в юшку з квасолі, щиро заправлену перчицею, виловлював з юшки стручки перчиці та з смаком гриз їх, немов свого ворога, від чого червоний вид його палав, як на заході сонце. Запивши вечерю вином з глечика, старий звернувсь до Йона:

— Поженеш коні на пашу, бо завтра вдосвіта поїду в волость позиватись.

Аніка тільки зітхнула.

Йон хутко упоравсь: манта[11] вже на спині коня, залізне путо бряжчить в руках… Скочити лиш на коня — і гайда!

Вечір м’який, теплий. Курява, збита чередою, знов лягла на землю. На блідому стомленому небі блимнули де-не-де зірки. Йонові забаглося проїхати повз Гашіцину хату; правда, йому не по дорозі, навіть зовсім убік, але молодий парубок не може встояти проти спокуси. От уже й вулиця знайома… он і вітряк повільно помахує крилами, мов величезний птах… а ось і журавель схилив довгу шию у колодязь, щоб виловити звідти відро води… Для кого то він так працює, аж скрипить, бідолашний?

Йон порівнявся з колодязем, глянув — і аж йому щось йойкнуло всередині з несподіванки: Гашіца, жваво перебираючи руками, витягала з колодязя воду. Тонка бомбакова сорочка щільно обіймала її молоде тіло, рельєфно обмальовувала круглі плечі, міцні руки, високі трямкі перса.

Йон не встиг навіть тпрукнути на коні: вже коли вони проминули колодязь, Йон гвалтом затримав їх, скочив на землю і підійшов до фонтини[12], тягнучи за собою здивовані коні.

— Добривечір!..

— Спасибі вам…

Гашіца, зашарівшись вся, навіть не глянула на парубка; взір її потонув десь у чорній глибині колодязя.

Мовчанка.

— Дай-но води напитися…

Гашіца мовчки присунула куфу.

Але, замість того щоб пити, Йон схопив Гашіцу за руку і потяг до себе.

— Сиди тихо! — сикнула та.— Побачать...

— Нікого нема...

І Йон потяг до себе дівчину. Вона не пручалась.

— Нащо займаєш, коли не думаєш брати?

— А пішла б за мене? — питав він, присовуючи до неї своє широке та дзюбате обличчя, загріте й сяюче.

Але у ту ж хвилину нетерплячі коні шарпнули убік і мало не збили з ніг Йона.

— Тпрру!.. бісова худоба!..— скрикнув він, сіпнувши замотану на руку поворозку.

— Гашіце, ме-ей!..— розляглось рівночасно від хати.

Гашіца заметушилась, вхопила спішно куфу і прожогом кинулась у ворота.

— Я ще прийду до тебе... вночі,— почула вона за собою голос Йонів.

Йон скочив на коня і оперіщив зі злості поворозкою "бісову худобу", що перервала йому найцікавіше місце залицяння.

Коні невдоволено крутнули головами, шарпнули з копита і понеслись вулицею, збиваючи густу куряву.

Ось вигулькнула з-за гори ціла колонія вітряків і обсту-пила Йона з обох боків дороги. Одні, чорні та спокійні, тихо стоять, розчепіривши чорні, як у кажана, крила на тлі вечірнього неба. Другі, сяючи крізь відчинені двері червоним світлом, рівно та плавко вимахують крилами і, здається, от-от знімуться з місця та полинуть кудись у простору.

Коні вибігли на гору, пішли підтюпцем. По горі замріли широкі лани кукурудзи, повіяло польовими пахощами. Хороше зробилося на серці в Йона.

Фрундзу вєрді семіногу…

Тоті тиргуле ку пороку…[13]—

затяг він журливим голосом безконечну пісню.

Коні пішли ступою, форкаючи інколи від куряви, залізне путо стиха побрязкувало, тужлива пісня котилася широкими ланами…

Ось дорога скрутила вбік, побігла з гори в долину… Широка й безкрая долина зачорніла поміж пологими горами. Приємний вогкий холод обхопив зразу Йона, коні весело заіржали, піднявши догори голови… Он поміж чорними комишами блиснула спокійна вода озерця… Десь далеко крякають жаби… Біла пара тихо здіймається догори і клубочиться понад комишами… Небо потемніло, заіскрилось зорями…

По долині бродили коні на паші. Круг багаття розташу-вались нічліжани. Йон пристав до них. За розмовами про дівчат, вино, набір рекрутський, за звичайними парубоцькими розмовами не помітили навіть, як наблизилась північ. Йон поклав рушити на село. Він звернувся до парубків із проханням доглянути його коні, обіцяючи за це око вина.

Охочих до вина знайшлось чимало. Йон скинув манту і в одному лейбику подався на гору, до села.

В селі саме розпіялись півні, коли Йон наблизився до вітряків. Він звільнив ходу.

Село спало. Хати ледве сіріли в темряві ночі, контури розпливались. Щось нагадувало кладовище з його тишею, таємничістю, надмогильними хрестами…

Серед мертвої тиші Йон чув, як калатало його серце, як ступали ноги, узуті в постоли, по м’якому килимові пилу.

Але ось уже і журавель від колодязя… ось і баркан чорніє… Йон навшпиньках підійшов під баркан, перегнувся і заглянув у двір… Темно. Тільки на широкій призьбі біліє щось… рядна, певно, під котрими спить покотом ціла родина. Йон винісся на руках, перегнувся, налігши грудьми на баркан, і безгучно переліз на другий бік. Тут згадав він про лихих собак, що проводили його нині вулицею, і зупинився, вагаючись. Але треба було на щось зважитись. Йон звівся навшпиньки, подався тулубом наперед і тихо, мов кіт, посунув до призьби… От він уже на середині двору… ще трохи… "Але що то чорніє? Певне, собака? — подумав він і зупинивсь, затаївши дух.— Ні, то не пес, а колода, кинута серед двору…" Йон посунув далі і мало-мало не наступив на собаку, що, згорнувшись калачиком, спала під хатою. Але от уже й призьба. Йон зупинивсь. На нього тхнуло теплом із піддашшя, а з-під білих ряден почулося сонне сопіння та хропіння. "Котре — Гашіца? — питав себе Йон, водячи очима по рядкові закутаних фігур.— Мабуть, ця",— рішив він врешті. Рука його злегенька посунулась по закутаному тілі, намацала локіть, плече… і раптом наткнулась на шершаву колючу бороду.

— А… а-а!..— почулося рівночасно сонне бурчання.

Йон так і скаменів, так і закляк з протягненою над бо-родою рукою. Серце перестало йому битись у грудях. Минула хвилина. Знов тихо.

Йон, як тінь, посунув далі. Чиясь маленька нога виткну-лась з-під рядна. "Ні, це знов не Гашіца..." Вже на кінці призьби пізнав Йон Гашіцу по чорних косах, що вибились з-під рядна і лягли на ньому, як дві грубі гадюки.

— Гашіце!.. Гашіце!..— пошепки кликав він її, злегенька сіпаючи за плече. Але дівчина спала, як забита.

— Гашіце! прокинься... то я, Йон...

Гашіца повела неспокійно головою, раптом схопилась і сіла на призьбі, протираючи очі кулаком.

— Гашіце,— благав Йон,— ходім звідсіль в садок чи куди...

Гашіца відвела від очей кулак, глянула на Йона і вжах-нулась.

— Ти чого прийшов? Тікай зараз... почують...

— Не почують,— шепотів парубок і потяг її за причілок.— Я казав, що прийду, от і прийшов,— потішав він Гашіцу, держачи її за руку, і оповів їй, як наколов собі руку батьковою бородою.

Гашіца дивувалась його сміливості та сміялась.

— Знаєш що, я так хочу пити, аж у мене серце горить... Чи нема чого напитись? — скінчив він.

— В сінях вода стоїть...

— Ат, що вода! Чи не лишилось часом в карафці вина?

Гашіца задумалась.

— Стій! — сказала вона. — Я зараз! — І подалась до хати.

Відчинивши тихенько сінешні двері, а потому й хатні, вона полізла в мисник, намацала там тоненьку воскову свічечку та сірнички, потому налапала на стіні ключ від льоху і так же тихенько вернулась до Йона.

— Ходім! — покликала вона його, подаючись наперед.

Вони пройшли повз сплячих навшпинячки, одно за другим, повитягавши сторожко шиї.

Коли проходили повз собаку, та загарчала спросоння, але не прокинулась.

Гашіца відчинила льох. На них війнуло холодом та спе-цифічним духом льоху. Пройшли кілька ступенів у темряві, а потому засвітили свічечку. Темрява пірхнула від світла і забилась по кутках.

Гашіца приліпила свічечку до бочки. Дев’ять таких бочок, повних вина, повипинали боки і розляглись пишно підковою попід стінами льоху. Відра й куфи, великі й малі, стояли осторонь. Льох дивився поважно, похмуро навіть. Тільки чорні тіні від нерівного світла тонкої жовтої свічечки жахливо хилиталися.

— Котре біле? — збудив тишу Йон.

Гашіца мовчки взяла куфу, приставила до бочки і ви-смикнула чіп. Прозора злотиста рідина цівкою впала на дно куфи і зашуміла. Коли вино сягнуло до половини посудинки, Йон зупинив Гашіцу.

— Доволі!

Парубок обхопив куфу руками, підніс до рота, здмухнув піну і пожадливо припав устами до вина.

Гашіца, спершись на бочку, не спускала ока зі свого милого, немов розкошувала його приємністю.

— Бун джін,— відсапнув нарешті Йон, втираючи уста рукавом та ставлячи долі куфу.— Дуже дякую,— додав він, обіймаючи та пригортаючи до себе Гашіцу. Дівчина не пручалась. Їй так добре було в обіймах милого, вона так солодко затремтіла від дотику тих сильних жилавих рук, від того тепла молодого любого тіла. В ухах немов дзвенить щось, в голові якийсь туман… Вона наче з-за стіни чує Йонів голос, його слова…

О! вона не жалкуватиме, що покохала його… Його всі парубки бояться, бо він сильний… Хто з ним зрівняється силою? Ніхто! Он учора Петраки, теж сильний флакев[14], намігсь боротися з ним, то він, Йон, як хрьопнув ним об землю, то мало з парубка душа не втекла… А хитрий він який!.. До всього хитрий… Його й у війську не битимуть, як доведеться йти на місяць, бо він і русешті знає… От котрий втне так: "Веруу… діноо… боа… цадер… жите — тца… небо — земля… відьма… не відьма…"?

Йон навіть пустив Гашіцу, так його захопили ті незро-зумілі чужі слова cred’a[15] — русешті… Жахливе світло воскової свічечки ледве осявало Йонову фігуру, його опущені додолу руки, дзюбате обличя з виразом скупченої уваги, широкі уста, що чудно кривились при вимовлянню незрозумілих слів. Йон монотонно цідив слово по слові, а Гашіца, згорнувши руки, слухала, мов зачарована.

"Який він розумний!.." — думала вона, почуваючи в грудях новий приплив почуття.

— Біне? — поспитав Йон, скінчивши.

— Таре біне![16] — прошепотіла Гашіца.— Тільки я нічого не зрозуміла.

— Га! Цього й хлопці не розуміють, не то дівчата…

І з цими словами Йон видудлив решту вина з куфи.

Теплом розіллялось вино по тілу; в оці блиснув огник… на серці стало легко, в голові ясно, ноги та руки набули силу й рухливість…

Задерши голову та заклавши пальці в кишені лейбика, Йон з почуттям власної вищості звернувся знов до Гашіци:

— А знаєш ти, що таке присяга?

— Ні, не знаю,— сумно відповіла дівчина.

— Не знаєш?.. Присяга єст… клятуа… дан… ая… пре.., боо… христо… спаси… вєру… прауду…

— Тц… тц!..— щиро дивувалась Гашіца, мотаючи головою.— Яке ж воно трудне…

— Ег, що то трудне! — розпалювавсь Йон.— Я і з рушницею всю муштру знаю. Хоч — покажу?

Йон скрутнувсь по льохові, витяг з кутка мітлу з довгим держалном, став у позицію, підняв кумедно догори плечі, так що голова сховалась межи ними, і, забуваючи на небезпечність свого становища у чужому льохові, на весь голос закомандував:

— Руж на пле-чо! Ас-два… ас-два…

Вся фігура Йонова — з випнутими догори плечима, між якими стирчало дзюбате обличчя, з притиснутою до боку мітлою та ногами, що, мов у півня, далеко закидались наперед,— здавалась Гашіці такою кумедною, що вона не могла вдержатись від сміху. Але Йон не помічав того сміху. Він гасав по льохові, важко гупаючи ногами, та вигукував наголос:

— Ас-два… ас-два!.. Руж вол-но!..

Враз знадвору почулось несамовите гавкання, а за хвилину грубий чоловічий голос:

— Хто там?

Йон так і присів на місці. Гашіца, почувши батьків оклик, кинулась до свічечки і вмить загасила її. В льохові стало чорно й тихо; лиш знадвору долітали сюди гавкання собаки та важке чалапання ніг.

— Хто там? — вдруге поспитав голос.

Йон сидів у пітьмі та з міною дурника вдивлявся у тем-ряву. Гашіца тремтіла за бочкою.

Але трохи згодом надворі все стихло: собака поскавучала та й замовкла, чалапання розпливлось десь у нічній тиші.

— Гашіце! — пошепки обізвався Йон.

— Чого?

— Де ти?

— Отут, за бочкою…

Йон навпомацки дочовгався до Гашіци і пригорнувся до неї. Якусь хвилину вони сиділи мовчки.

— Ходім звідси,— обізвався врешті Йон.

— Боюся, хай потому…

Але їм хутко докучило отак сидіти, і вони, держачись одно за друге та спотикаючись на бочки, потихенько вилізли з льоху.

— Ходім на виноградник,— намігся Йон. І хоч Гашіца гнала його додому, а не могла встояти проти палких благань милого й сама не помітила, як опинилась за хатою, на стежці до виноградника.

Серед темних крислатих кущів обібрали вони собі місцину. Йон нарвав на обніжку трави і простелив долі.

Чорна пухка земля дихала вогкістю, старі розкішні кущі здіймали догори, мов руки, цупке галуззя, крізь чорне лапате листя лиш де-не-де мигтіла зірка. Було холодно, моторошно якось. Гашіца несвідомо пригорнулась до Йона, цілою істотою віддаючись гарячим пестощам парубковим…

Починало вже сіріти, коли вони розійшлися: Йон — щас-ливий, задоволений, Гашіца — засоромлена, з опущеними додолу очима, з почуттям якоїсь ваги, якогось непоправного лиха…

Сливе щоночі сходились парубок із дівчиною у виноградному садку.

Час линув. Весна зростала в літо — душне, сухе, палюче. Кущі винограду облипли блідо-зеленими китягами, кукурудза по ланах

розпустила коси, ячмені почали половіти, немов сивина старості злегка торкнула буйну рослинність землі.

Зів’яла та посохла й трава, якою вистелив Йон своє кубелечко на винограднику… ба! зав’яло з часом та почало гаснути в серці Йоновім і почуття до Гашіци. Щораз рідше перескакував він темної ночі огорожу знайомого виноградника, щораз радніше задивлявся на других дівчат. Докори та сльози Гашіци, що помічала Йонову зраду, ще більше відтручали від неї парубка.

Легкість, з якою підбив він серце дівчини, без боротьби взяв від неї все, що можна взяти в дівчини, скоро згасила вогонь першого кохання. Милування, таке солодке для дівчини, втратило для нього всю повабність новини. Гашіца просто докучила Йонові.

Спершу Йонові й на думку не спадало кинути дівчину. Що ж, він звів її, мусить і одружитись з нею. Якої б заспівали батьки її, що б сказали люди, гей! Як би глянув на це батько Йонів, палкий, але справедливий мош Костаки?..

Але помалу-малу, коли нехіть до Гашіци зростала в серці Йоновім, той самий батько його, палкий мош Костаки, з’явивсь в очах Йонових його рятівником у прикрій ситуації. Йон нагадав собі сварку свого батька з батьком Гашіциним мош Штефанаки і учепивсь за ту ворожнечу батьків як за спосіб рятунку.

Щоб його батько та згодився взяти за невістку дочку свого ворога? Зроду-звіку…

Він, Йон, і радніший би посватати Гашіцу, так що ж, коли батьки ворогують поміж собою і нізащо не пристануть на це.

Йон так увірував у створену ним причину, аж йому жалко стало, що він не може посватати Гашіцу.

А щоб не завдавати дурно собі й дівчині жалю, він перестав ходити до Гашіци, невважаючи на її сльози та благання…

Настали жнива. По ланах розсілись полукіпки, осміхались хліборобам, прохались на гарман. Висока й міцна, як дубина, стояла по горах кукурудза, вип’явши напоказ грубі качани; виноград по садках жовтів, наливався…

Червоне, як перчиця, обличчя мош Костакове з задоволення ще червонішало, коли він поглядав на ту благодать. "Треба одружити Йона восени",— поклав він, а позаяк замір його не був таємницею, то Йон хутко довідався про батькову волю і не тільки підляг їй, а цілком поклався на батьків смак.

Тому-то через деякий час, в вільні години, Йон уже з санкції батькової зазирав у чорні очі присадкуватій Домніці та носив на пальці мідяну каблучку від неї, це перше з пут чигаючого на парубків Гіменея[17]…

А Гашіца?

Ось лежить вона на призьбі, уклавшись на ніч біля матері. Батько ходить по подвір’ю, стиха промовляє молитву до зоряного неба. Чутно його зітхання, окремі слова молитви… В тиші нічній виразно чутно, як крякають жаби в долині у ставку, як клекотить довгим носом чорногуз на сусідній стрісі… Гашіцу дратує, що батько так довго молиться… Коли б він швидше поснув уже, бо Гашіца нині сподівається милого, їй треба незабаром бути на винограднику… А чи прийде ж Йон?.. Напевне, прийде… Гашіці треба, щоб він прийшов, треба поважно розмовитися з ним… Ах, той Йон!.. У неї серце так наболіло через нього, в неї голова така намучена від думок про нього… Вона не може вже думати. От якісь шматочки, якісь клаптики думок та образів мигнуть на хвилю в голові, зачеплять наболіле серце… і зникнуть… Ось він, приклавши мітлу до боку, червоний і гарний, марширує по льохові… Ось на винограднику, серед густих кущів, пригортає він її, розмовляє про їхнє весілля, спільне

життя. Зрадник!.. зрадник!.. Що люди говорять про Домніку? Невже він проміняв її на другу?.. Та ні, ні… Ось він крадеться десь вуличкою до виноградника, щоб пригорнути її та оповісти, коли пришле старостів… "І який там біс кублиться вночі на тому винограднику? Скоро спіймаю — поперебиваю ноги…" — чує вона суворий батьків голос і тремтить… Їй страшно, страшно за Йона… Треба бігти і остерегти його… Дівчина зривається, сідає на призьбі… і прокидається… Темна ніч дихає вогкістю, в далекій долині крякають жаби, батько крекче та перекидається з боку на бік на призьбі… Треба бігти, Йон чекає… Але й бігти не можна, батько не спить ще, помітить…

Гашіца лягає знов, причаївшись сплячою… Солодка знемога обхоплює її тіло, сон так і липне до очей, але дівчина перемагає його, жадливо прислуховується до батькового дихання, що стає все рівнішим і рівнішим… Аж тепер можна: батько поснув…

Гашіца потихеньку висувається з-під рядна, обережно ступає босими ногами і никне врешті за причілковою стіною…

На винограднику тиша. Чорне збурене море виноградних кущів хвилями збігає з гори в долину. Гашіца впірнула у те море і опинилася у знайомому закутку. Йона ще нема. Гашіца сідає під кущем і, обнявши коліна руками, наважується чекати парубка. З-під гіллястих кущів дихає на неї тепле повітря, насичене пахощами чорнозему.

Все: і це повітря, і покручені лози, і зів’яла трава — все це мимохіть нагадує їй щасливі хвилини її життя. От Йон обіймає її… От кленеться, що довіку кохатиме її… А тепер?.. Вона нині мусить сказа… О! щось йде… Це, певне, він… Ні, то хтось інший пройшов стежкою у село… Вона скаже йому, що вже годі відкладати сватання… годі дурити її… Здається, Йон йде… Чутно якийсь рух здалеку…

Гашіца висовує голову понад кущі і насторошується… Знов не він: коняка на горі пасеться, а нічна тиша підхоплює її важке ступання…

Аж, боже!.. Коли ж він прийде?.. Вже пізно… А їй конче, конче треба, щоб прийшов, прийшов і довідався, що неза-баром… Ай, сором, як вона це скаже?.. А треба, бо тоді він напевне відкинеться від Домніки та пришле старостів… Але чому він не йде?.. Невже не прийде?.. Що це — півні співають?..

Гашіца витягла шию, прислуховуючись.

Десь недалеко хрипливим голосом, як відрубав, кукурікнув півень. За ним чистим і мелодійним голосом обізвався другий, а там тишу сплячого села до решти сполохало безладне кукурікання півнів.

Дівчина сиділа, мов скаменіла.

"Ні, не прийде… Але повинен… Прийди… прийди… при-йди…— уперто думала вона водно, вкладаючи в ті думки всю міць жадання.— Нема… Покинув… Через Домніку покинув… Але чекай!.. Та що йому зробиш?.. Одружиться, а я… покинута, знеславлена… Сором!.. сором!.. довіку сором… Візьмуть люди на зуби, мов вітер солому… А батько!.. Домне, домне!..[18]"

Гашіца заплакала. Теплі рясні сльози, приємно лоскочучи їй вид, струмочками стікали по обличчю й попадали на губи, жалісно й по-дитячи випнуті наперед.

Холод пізньої нічної доби обгорнув дівчину. Вона тремтіла й плакала, а звідкись з глибини, з самого споду серця, здіймався голос, потішаючи її: "А може, прийде?.. а може, прийде?.."

Вже над світом — змучена, змерзла й зневірена — повернула Гашіца додому, твердо поклавши побачитись конче з Йоном та розмовитись з ним по щирості, до краю…

Йон, чуючи свою провину, уникав Гашіци, але вона таки перейняла його якось. Йон їхав порожняком по снопи на поле й не помітив, як Гашіца ззаду стрибнула на віз і причаїлась. Вже коли вони виїхали за село, а хмара куряви закутала віз від цікавого ока, Гашіца присунулась до Йона та торкнула його. Парубок вжахнувся, несподівано побачивши її.

— Ти як тут опинилась?.. Чого?..

— Чого?.. Того, що годі вже сподіватися, поки сам при-йдеш… Коли старостів пришлеш?..

Голос Гашіци згучав різко, суворо. Але віз так торохтів, що Йон не дочув.

— Що?

— Коли старостів пришлеш? — скрикнула Гашіца роздратовано в саме ухо Йонові.

Йон припинив трохи коні.

— Не пришлю…— відрізав він рішуче.

— То так?.. А за сором мій чим заплатиш?..

— Батько не велить дружитися…— крутив парубок, див-лячись кудись убік.

— То тепер ти батьком забиваєш мені баки?.. А тоді?.. А це що?..— враз скрикнула Гашіца і вхопила Йона за палець, на якому блищала дорога для нього каблучка від Домніки.— То кохати носату Домніку батько дозволяє?.. Га?..

Йон образився.

— Гей! а ти що тут таке?.. Забралася на чужий віз та й лаятись?.. Геть з воза!..

— Ба не піду, аж скажеш, коли свататимеш…

— Як у мене волосся виросте тут! — скрикнув завзято Йон, стукнувши пужалном в долоню.— Геть!..

Гашіца вчепилась за полудрабок, але Йон сильним рухом скинув її з воза і поторохтів далі…

— У-у! — посварилась навздогін йому кулаком Гашіца, здіймаючись з землі та обтрушуючи пил з одежі.

Злість, сльози душили бідну дівчину. З голосним плачем побігла вона до села, але скоро опам’яталася, обтерла сльози фартухом і подалась додому.

Не було другої ради, як признатися у всьому матері, прохати в неї поради.

Мати так налякалася, що й забула вилаяти доньку. Гей! неслава, сором!.. Треба щось радити…

Послали по тітку Прохіру, звісну порадницю у таких випадках.

Її захоплено на вулиці, де вона, випнувши перед себе кужіль, на ході виводила вовняну нитку та щось бубоніла до себе.

Коли за дверима почулось хляпання капців, а потому в хату всунувся кужіль, Гашіца з матір’ю були певні, що зараз побачать гладку постать у

ватованій катанці, чорній хустці на голові й під бородою, а межи тими двома хустками потужний ніс, який зразу робив враження не носа, а самого обличчя.

Тітка Прохіра докладно, смакуючи, випитала в Гашіци всі подробиці пікантної справи і авторитетно рішила:

— Треба йти пе коптьор… на піч…

На піч!.. Перед очима в дівчини встала картина цього зневажливого звичаю, неминучість прикрої розмови з батьками Йоновими, ворогами її батька, дикі сцени, які часто трапляються при такій оказії… Сором!.. Сором!..

Все, що чекало її сими днями, здавалось їй таким гірким, таким нестерпуче пекучим, що Гашіца воліла б, аби земля запалась під нею. Але що ж! Земля не западеться, а йти треба…

Умовились, що надвечір, коли в Йоновій хаті всі будуть дома, тітка Прохіра відведе туди Гашіцу, а сама дасть матері знати, чим скінчилася справа.

Як тільки добре смерклось, Прохіра забігла по Гашіцу і сливе силоміць потягла її за собою. Дівчина була як у гарячці. П’яти її немов прикипали до землі; серце хололо, в голові була одна думка, одне бажання, щоб ця дорога розтяглася без кінця-краю.

— Не журися,— потішала її Прохіра,— не ти перша йдеш пе коптьор… Торік Катінка Сандина таки віддалася за Ніхалаки, хоч мати його й тягла її за коси з печі… Перепало їй і від батька, бо й сам Ніхалаки наклав їй на бідність… Бідолашна щось зо два місяці носила синяки на тілі… А проте…

Гашіца вже не слухала. Ось вони завернули за ріг вулиці… Ось вже мигнули червоно осяяні вікна Йонової хати… В Гашіци затряслись коліна.

Вона, вагаючись, зупи-нилась перед ворітьми, але Прохіра попхнула її на двір…

— Йди, йди… я тут зачекаю…

Гашіца перебігла двір, вхопила спішно за клямку і від-чинила двері.

Аніка відчиняла саме скриню, мош Костаки виймав з печі жарину для люльки…

— Добривечір…

— Спасибі…

Гашіца поцілувала в руку спершу мош Костаки, потому Аніку і, не мовлячи ні слова, прожогом метнулась до печі, стрибнула на неї і заховалась за комин.

Старі здивовано ззирнулися, і одна думка разом шибнула їм до голови.

Аніка, стукнувши віком від скрині, кинулась й собі на піч до Гашіци, котра, мов звірок той, притулилась тремтячи в куточку.

— Ти чого прийшла? — суворо поспитала Аніка.

— А твій син чого ходив до мене? — огризнулась Гашіца.

— Мій син?.. А другі й ні!.. Знаємо ми вас, теперішніх дівчат!.. Геть з печі!..

— Не піду, хоч забийте… люди знають, що ніхто до мене не ходив, тільки Йон… Він мене звів, він казав… по-сватаю… а тепер…— ридала Гашіца.

— Нунте ші Буковіна!..— гримнув ураз па цілу хату мош Костаки, що чув усю розмову.— А це що?.. Де Йон?..

І, відчинивши двері, старий гукнув, аж шибки задренчали:

— Йоне! ме-ей!..

Не встиг ще Йон переступити поріг, як мош Костаки, червоний й лихий, вхопив його за плече і притяг до печі.

— Що се, сякий не такий сину?..— гримнув він у саме вухо синові й показав на піч.

Йон заглянув углиб і охолов, побачивши Гашіцу.

— Та це я… вона…— белькотав парубок, але батько не дав йому скінчити, потяг його в сіни й причинив двері.

Налякана Гашіца почула з сіней шамотню, якийсь ляск, немов бійку, серед котрої виривався хрипливий голос мош Костаки.

— З дочкою ворога?… зводити дівчину!.. Я тобі виб’ю з голови інших дівчат… Нунте ші Буковіна!.. Завтра пошлеш старостів до мош Штефанаки.

За хвилину засапаний мош Костаки вскочив у хату, при-ступив до печі й крикнув:

— Йди мені зараз, соромітнице, до твого батька й скажи йому, що завтра я, Костаки, пришлю від Йона старостів!.. Чуєш?.. Так і скажи…

І, голосно відсапуючи, мош Костаки важко впав на лаву.

— Домне, домне! — стогнала Аніка, приголомшена не-сподіваною пригодою, та умовляла Гашіцу йти додому.

Але Гашіца крізь сльози ознаймила, що не вийде з хати, поки не будуть послані старости.

Аніка мусила вкласти її на печі, а по довгій нараді з чоловіком, яка відбулася пошепки під образами, загасила світло й собі лягла поруч з Гашіцею…

Йон ночував десь надворі; він довго не міг заснути, зга-дував нинішні пригоди, знівечені мрії про Домніку і, мацаючи чуба, важко зітхав на самоті серед темної ночі…

Коли другої днини вранці Гашіца йшла поруч з Йоном на гарман, Йон не обзивавсь до неї й словечком, наче не помічав її.

Але згодом, поньокуючи на коні, що бігали кружка на припоні по снопах пшениці, Йон скоса поглядав уже на Гашіцу, на її сильні жилаві руки, якими вона зручно трясла решето, віючи зерно та засипаючи половою, мов снігом, увесь гарман, і чув, що в його серці тане завзятість, поступаючись місцем згоді зі своєю долею…

Алупка, цвітень, 1896

Примітки

Пе-коптьор — на піч (молд.).— Ред.

Джок — танець (молд.).— Ред.

Фраце — брате (молд.).— Ред.

Фата — дівчина (молд.).— Ред.

Валєв! — Ой! (молд.) — Ред.

"Нунте ші Буковіна!"До слова: "Весілля і Буковина" — лайка, якої й самі молдувани не розуміють.

Мас — Стіл (молд.).— Ред.

Драк — чорт (молд.).— Ред.

домну дзев — Господь бог (молд.).— Ред.

Ла богат мєржі ші драку ну колак, да ла сарак ніш бой ну траг. — До багатого й чорт з калачем приходить, а у бідного й воли не тягнуть (молд. прислів'я).

Манта — свита.

До фонтини — до колодязя.

Фрундзу вєрді семіногу… Тоті тиргуле ку пороку…— — правильно:

Фатарунзз верде симинок… Тоате тыргуриле ку норок… (молд.) — що означає:

Лист зелений безсмертника… Усі міста зі щастям… — Ред.

Флакев — парубок (молд.).— Ред.

Credo — (лат.) — вірую, вірю. Символ віри — виклад основ християнського віровчення у формі молитви, яка починається цим символом.

Таре біне! — Дуже добре (молд.)!— Ред.

Гіменей (Гімен) — за грецькою міфологією, син Діоніса й Афродіти, покровитель подружжя та шлюбу.

Домне, домне!.. — Боже, боже!..